

FLORISTICKÝ VÝZKUM

Poznámky k novým nálezům vzácných rašelinných rostlin v jižní části
Českomoravské vysočinyAnmerkungen zu neuen Funden seltener Moorpflanzen im südlichen Teil
der Böhmischo-mährischen Höhe

Kamil Rybníček a Eliška Rybníčková

Botanický ústav ČSAV, Stará 18, Brno

Došlo dne 7. září 1964

Abstrakt — In diesem Beitrag sind neue Lokalitäten der Arten *Carex chordorrhiza*, *C. dioica*, *C. limosa*, *Eriophorum gracile* und *Rhynchospora alba* im südlichen Teil der Böhmischo-mährischen Höhe angeführt. Kurze Anmerkungen über ihre Gesellschaften und ihre Standorte sind beigefügt.

V posledních letech (1957—1965) byl prováděn podrobný výzkum rašelinišť jižní části Českomoravské vysočiny, který přinesl vedle poznatků fytoocenologických také řadu floristicky resp. fytogeograficky zajímavých nálezů. V tomto sdělení upozorňujeme na ty nejvýznamnější. Většinou se jedná o druhy pro území nové a známé v Československu jen z několika míst.

Carex chordorrhiza EHRH.

Na Českomoravské vysočině byla známa tato u nás velmi vzácná ostřice až dosud ze dvou lokalit — od Velkého Dářka u Žďaru n. Sáz. (KOVÁŘ in PODPĚRA 1928) a od Kalištského rybníka u Počátek (KLIKA et ŠMARD 1944). Nově byla zjištěna na ploše asi 20 m² na rašeliništi u Smrkovského rybníka mezi obcemi Ránsná a Vanov nedaleko Telče, nadm. výška 585 m.

Carex chordorrhiza roste zde ve společenstvu, blízkém sv. *Eriophorion gracilis* PRSG. apud OBERD. 1957, do jehož přirozeného složení rušivě zasáhlo povrchové odvodnění stanoviště a hnojení. *Carex chordorrhiza* zůstává přesto dominujícím druhem. Dále jsou pro společenstvo význačné tyto druhy: *Carex rostrata*, *C. panicea*, *C. limosa*, *Comarum palustre*, *Eriophorum angustifolium*, *Menyanthes trifoliata* a mechy *Calliergonella cuspidata*, *Tomenthypnum nitens* a *Sphagnum teres*. Druhy *Trifolium pratense*, *T. spadicum*, *Ranunculus acer*, *Holcus lanatus* a mechy *Rhytidiadelphus squarrosus* a *Climacium dendroides* indikují invazi druhů polokulturních luk do původního bažinného společenstva. Předpokládáme totiž, že po provedeném odvodnění došlo k mírnému poklesu hladiny spodní vody (v době nálezu 7—10 cm pod úroveň povrchu), což tuto invazi umožnilo. Většina neporušených porostů s *Carex chordorrhiza* se vyznačuje totiž naopak velmi vysokou úrovní hladiny spodní vody (kolem —1 až —3 cm), která často vystupuje na delší dobu i nad úroveň povrchu.

V podloží rašeliniště jsou žuly a kordieritické ruly s vločkami amfibolitů. Půdní profil lze označit jako *Carex*-fen na rašelinné zemině; substrát obsahuje značnou minerální příměs.

Carex dioica L.

Z Českomoravské vysočiny byla dosud *Carex dioica* známa jen ze Žďárských vrchů — ze širšího okolí Vojnova Městce, od Žďaru a z okolí Poličky. Nejbližší další skupina lokalit je soustředěna do Třeboňské pánve. V jižní části Českomoravské vysočiny nebyla dosud *Carex dioica* nalezena.

Nově byla tato ostřice zjištěna na těchto místech: na svahovém prameništím rašeliništi na břehu malého bezejmenného rybníka 300—400 m sz. od dvora Šejby mezi Počátky a Polesím, nadm. výška 620 m; v uzavěru údolí asi 1 km sz. obce Studnice u Telče na systému prameništích svahových rašelinišť, nadm. výška 610 m; na údolním rašeliništi asi 0,5 km záp. od obce Lidéřovice u Dačic, nadm. výška 515 m.

Ve Žďárských vrších byla *Carex dioica* nalezena mimo již známé lokality na rašelinné louce severně od Stržanova u Žďaru při křižovatce silnic Polnička—Světňov a Stržanov—Škrdlovice.

Na prvních dvou lokalitách roste *Carex dioica* ve společenstvech blízkých svazu *Caricion davallianae* KLIKA 1934 (syn. *Eriophorion latifolii* BR.-BL. et TX. 1943), je dosti hojná a tvoří často v některých fytoceenosech dominantu. Je provázena druhy *Eriophorum latifolium*, *Carex panicea*, *C. pulicaris*, *C. flava* ssp. *euflava*, *Crepis paludosa*, *Pedicularis palustris*, *Menyanthes trifoliata* a z mechorostů *Sphagnum warnstorffianum*, *Tomenthypnum nitens*, *Drepanocladus revolvens*, ojediněle *Sphagnum teres* a *S. contortum*. Na třetí lokalitě u Lidčovic se *Carex dioica* vyskytuje mimoto roztroušeně ve společenstvech sv. *Eriophorion gracilis* PRSG. apud OBERD. 1957. s dominujícími druhy *Carex diandra*, *C. limosa*, *C. lasiocarpa*, *Phragmites communis* aj. Z mechů je nejčastější *Sphagnum contortum* a dále *Campylium stellatum*, *Drepanocladus revolvens* aj.

V podloží nehlubokých holocenních rašelinných sedimentů se vyskytují v širším okolí lokalit kordieritické ruly, v bezprostřední blízkosti nebo přímo pod ložisky procházejí úzké pruhy amfibolitu. Jeho přítomností lze vysvětlit i v oblasti silikátových hornin výskyt *Carex dioica*, druhu relativně náročného na obsah Ca a Mg v substrátu. Hladina spodní vody v době nálezu se pohybovala na různých místech mezi 5–15 cm, místy až 30 cm.

Carex limosa L.

Tato ostrice je v Československu rozšířena převážně v horských polohách na rašeliništích vrchovištního typu, kde zarůstá volné vodní plošky. Na Českomoravské vysočině převažuje na rašeliništích přechodového typu. Je známa z několika míst ve Žďárských vrších, z jižní části Vysočiny ji udávají KLIKA a ŠMARD (1944) od Kališského rybníka u Počátek a od obce Doupě u Telče, OBORNÝ (1912) od Slavonic. Hojněji se tato ostrice vyskytuje v Třeboňské pánvi.

V jižní části Českomoravské vysočiny byla *Carex limosa* nově nalezena na 6 místech: na západním okraji obce Horní Dubénky u Počátek (nadm. výška 680 m), kde při provádění odvodňovacích prací v r. 1959–60 bylo stanoviště silně porušeno, takže v pozdějších letech byly nalezeny jen sterilní exempláře se sníženou vitalitou; na rašeliništi „V lísovech“ mezi obcemi Jihlávka a Vilíměč u Počátek pod hrází nově zřízeného rybníka, nadm. výška 645 m; při sz. břehu Smrkovského rybníka mezi obcemi Rášna a Vanov u Telče, nadm. výška 585 m; na rašeliništi asi 1 km jz. od obce Budkov u Strmilova na jižním břehu rybníka, nadm. výška 535 m; na údolním rašeliništi asi 300 m jv. od obce Nová Ves mezi Čímeří a Lásenicemi, nadm. výška 515 m; v údolí bezejmenného potoka asi 1/2 km záp. od obce Lidčovice u Dačic, nadm. výška 515 m.

Na uvedených lokalitách roste *Carex limosa*, podobně jako jinde na Českomoravské vysočině, ve společenstvech, patřících do sv. *Eriophorion gracilis* PRSG. apud OBERD. 1957. Doprovázejí ji druhy *Carex diandra*, *C. fusca*, *C. rostrata*, *Agrostis canina*, *Comarum palustre*, *Menyanthes trifoliata*, *Ranunculus flammula*, *Viola palustris* aj., z mechorostů jsou nejčastější *Sphagnum contortum*, *Meesia triquetra*, *Campylium stellatum* a *Drepanocladus exannulatus*.

Společenstva s *Carex limosa* jsou v území vázána na trvale přepravená stanoviště, středně zásobená živinami. V podkladu jsou často různé hluboké rašelinné půdy typu *Carex*-fen, převážně narostlé na žulovém nebo rulovém podkladu.

Eriophorum gracile KOCH

Tento v Československu velmi vzácný rašelinný druh byl dosud sbírán na Vysočině jen na Žďársku a mimo toto území nejbližší v Třeboňské pánvi. V jižní části Českomoravské vysočiny nebyl dosud nalezen. Nově bylo *Eriophorum gracile* zjištěno při severním břehu prvního rybníka v soustavě nádrží u Praskoles poblíž Telče, asi 1 km záp. od obce v nadm. výšce 570 m. V centru Jihlavských vrchů je tedy tato lokalita zcela izolovaná a z fytogeografického hlediska velmi zajímavá.

Nutno dodat, že dosud známé lokality ve Žďárských vrších u Pílského rybníka (STANĚK in PODPĚRA 1928) a málo známá lokalita Servítova u Kubovského rybníka poblíž Nového Města n/M. (BALÁTOVÁ-TULÁČKOVÁ 1965) dnes již neexistují. Prvá z nich byla v r. 1962 zaplavena po rekonstrukci a zvýšení hráze rybníka — zmizelo tak celé fytoceenologicky i fytogeograficky důležité rašeliniště; druhá lokalita byla zničena při bagrování rašeliny. Nově zjištěná lokalita u Praskoles představuje tedy tč. také jediný bezpečně známý výskyt druhu na území celé Českomoravské vysočiny. Údaj Suzův (SUZA in PODPĚRA 1928) o výskytu *Eriophorum gracile* u rybníka Dářsko nebyl později ověřen; položka v herbáři brněnské university je *Eriophorum angustifolium* (BALÁTOVÁ-TULÁČKOVÁ 1965).

Eriophorum gracile roste u Praskoles na ploše asi 400 m² v porostech *Carex diandra*, které fytoceenologicky příslušejí do sv. *Eriophorion gracilis* PRSG. apud OBERD. 1957. Vedle dominující *Carex diandra* jsou pro společenstvo dále význačné druhy *Carex rostrata*, *C. canescens*, *Eriophorum angustifolium*, *Heleocharis palustris*, *Comarum palustre*, *Galium palustre*, *Utricularia vulgaris* (?), *Equisetum limosum* aj., mechové patro je vyvinuto velmi chudě a je zastoupeno druhy *Calliergonella cuspidata*, *Drepanocladus exannulatus* a *Sphagnum* sp. (—v).

Stanoviště je trvale přepraveno 15–20 cm vody a je pod vlivem hladiny rybníka. V podloží

rašeliníště s hloubkou profilu 60–100 cm jsou hrubozrnné žuly a kordieritické ruly. Půdním typem je vyhraněný *Carex-fen*.

Rhynchospora alba VAHL.

Současný výskyt *Rhynchospora alba* v Československu je vedle Dokeské plošiny hlavně soustředěn do Třeboňské pánve a přilehlé části Jindřichohradecka. Z ostatních míst ustupuje nebo již vymizela. Z Českomoravské vysočiny je známa jen z jejího jihozápadního okraje a z několika míst v okolí Kunžaku (PULCHART 1948). Až dosud bylo nejsevernější lokalitou *Rhynchospora alba* svahové rašeliníště u Horního Pole (STANĚK in PODPĚRA 1928). Na rozdíl od předchozích druhů se *Rhynchospora* v severní části Českomoravské vysočiny na Žďársku nevyskytuje.

Nová, fytogeograficky důležitá lokalita byla nalezena v okolí Jihlavy u Dušejova na rašeliníšti v údolí Jedlovského potoka, asi 1 km záp. od obce, nadm. výška 605 m. Představuje nyní izolované nejsevernější místo výskytu, navazující na jihočeské souvislé rozšíření druhu, od jehož okraje je vzdáleno téměř 50 km. Rašeliníště u Dušejova je vážně ohroženo postupující těžbou.

Další významnou lokalitou *Rhynchospora alba* je rašeliníště nad Smrkovským rybníkem mezi obcemi Řásná a Vanov u Telče, nadm. výška 585 m. *Rhynchospora* zde roste jen roztroušeně a její výskyt je soustředěn do severozápadní části rašeliníště.

Od Telče uvádí výskyt tohoto druhu již SCHLOSSER (1843). PODPĚRA (1923) se domnívá, že lokalita Staňkova od Hor. Pole, kterou současně publikuje (viz výše) je totožná se Schlosserovou. Se starou lokalitou lze ale ztotožnit spíše nálezy od Smrkovského rybníka, i když ani v tomto případě nemáme jistotu. SCHLOSSER (l. c.) totiž uvádí, že *Rhynchospora alba* roste u Telče spolu s *Rhynchospora fusca* (!) snad na dně hlubokého příkopu, avšak ani u Horního Pole ani u Smrkovského rybníka *Rhynchospora fusca* zjištěna nebyla a stanoviště není porušeno žádným stárým odvodněním. Je tedy pravděpodobné, že Schlosserova lokalita je někde jinde nebo už vůbec neexistuje.

Na jihozápadě území, ještě mimo souvislý areál, byla *Rhynchospora alba* nalezena nově na těchto místech: v údolí Hamerského potoka asi 0,5 km sv. od obce Blažejov mezi Strmilovem a Jindř. Hradcem pod silnicí u Dřevěného mlýna, nadm. výška 500 m; na břehu malého rybníka při křižovatce na Zvětu u obce Mosty nedaleko Kunžaku, nadm. výška 610 m; v údolíčku potoka severně od Špulákova mlýna u osady Lány nedaleko Kunžaku, nadm. výška 600 m; na malém prameništím rašeliníšti nad rybníkem při sev. okraji obce Sedlo u Nové Bystřice, nadm. výška 500 m.

Fytocenoticky se *Rhynchospora alba* v území váže na společenstva stojící na rozhraní mezi jednotkami sv. *Rhynchosporion albae* KOCH 1926 a jednotkami sv. *Caricion davallianae* KLÍKA 1934. Spolu s ní se obvykle vyskytují druhy *Trichophorum alpinum*, *Carex rostrata*, *C. demissa*, *C. pulicaris*, *C. panicea*, *C. echinata*, *Eriophorum angustifolium*, *Juncus articulatus*, *Agrostis canina*, *Drosera rotundifolia*, *Parnassia palustris*, *Menyanthes trifoliata*, *Pedicularis palustris*, *Potentilla erecta*, *Linum catharticum* aj., z mechorostů jsou pravidelné *Campylium stellatum*, *Drepanocladus revolvens*, *Sphagnum contortum* a časté *Drepanocladus vernicosus*, *Fissidens adiantoides* a *Riccardia pinguis*.

Rhynchospora alba roste na Českomoravské vysočině na svahových, řídkěji údolních prameništích rašeliníštích s mocností rašelinného profilu do 50 cm (jen ojediněle větší). Hloubka hladiny spodní vody na stanovištích je dosti rozkolísaná; v průměru se pohybuje mezi 5–10 cm, v období sucha někde poklesá i pod 30 cm. Půdním typem bývá rašelinný anmoor, místy až *Hypnum-fen*. V podkladu rašeliníšť bývá nejčastěji hrubozrná žula.

Zusammenfassung

Im vorliegenden Beitrag werden neue Lokalitäten der in der Tschechoslowakei seltenen Moorsarten *Carex chordorrhiza* EHRH., *C. dioica* L., *C. limosa* L., *Eriophorum gracile* KOCH und *Rhynchospora alba* VAHL. aus dem südlichen Teil der Böhmischemährischen Höhe (Českomoravská vysočina) veröffentlicht; von diesen werden *Carex dioica* und *Eriophorum gracile* für die Pflanzenwelt dieses Gebietes überhaupt zum erstenmal festgestellt. *Carex dioica* wurde nächst der Gemeinde Studnice nördlich von Telč (Teltsch), in der Umgebung von Počátky und bei Lidéřovice westlich von Dačice (Datschitz), *Eriophorum gracile* nächst der Gemeinde Praskolesy westlich von Telč (Teltsch) gefunden. Die neuen Lokalitäten von *Carex chordorrhiza*, *C. limosa* und *Rhynchospora alba* erweitern bedeutend die Kenntnisse über die Verbreitung dieser Arten auf der Böhmischemährischen Höhe. Interessant sind die Funde eines isolierten Vorkommens von *Rhynchospora alba* bei Dušejov, westlich von Jihlava (Iglau) und bei Řásná, nordwestlich von Telč (Teltsch), sowie der Fund von *Carex chordorrhiza* auch bei Řásná in der Umgebung von Telč.

Literatura

- BALÁTOVÁ-TULÁČKOVÁ E. (1965): *Eriophorum gracile* Koch na úvalenských loukách a jeho rozšíření v zemi moravskoslezské. — Čas. slezs. Mus., Opava, 14 : 127—130.
- KLIKA et ŠMARD A J. (1944): Návrh na zřízení dvou lučních rezervací v Jihlavských vrších. — Krása našeho Domova, Praha, 36 : 155, 156.
- OBORNÝ A. (1912): Ueber einige Pflanzenfunde aus Mähren und Oest. — Schlesien. — Verh. naturforsch. Ver. Brünn, 50 (1911) : 1—55.
- PODPĚRA J. (1928): Květena Moravy ve vztazích systematických a geobotanických. — Pr. mor. přírod. Společ. Brno, 5/5, sign. F 46 : 57—415.
- PULCHART M. (1948): Nové lokality *Rhynchospora alba* Vahl. v jižních Čechách. — Hortus sanitatis, Praha, 1 : 143, 144.
- SCHLOSSER J. C. (1843): Anleitung, die im Mährischen Gouvernement wildwachsenden und am häufigsten cultivirten phanerogamen Pflanzen nach der analytischen Methode durch eigene Untersuchungen zu bestimmen. — Brno.

Berichtigung

In der Arbeit von Kamil R y b n í č e k: Die Braunmoorgesellschaften der Böhmischem-Mährischen Höhe (Tschechoslowakei) und die Problematik ihrer Klassifikation, Preslia 36 : 403—415, 1964, unterlief im Verzeichnis der Lokalitäten der Aufnahmen in Tabelle 1 (*Scorpidio-Utricularietum*) ein unangenehmer Fehler. Es entfiel die Benennung eines Standortes und dadurch kam es zur Verschiebung der Nummern, sodass die veröffentlichten Lokalitäten nicht der Tatsache entsprechen. Dies würde daher bei Anwendung des Aufnahmемaterials zu floristischen Zwecken zu unrichtigen Angaben führen.

Die richtigen Lokalitäten sind wie folgt: 1. Radostín bei Žďár n/Sáz., 2. Suchdol bei Kunžak; 3. Dušejov bei Jihlava; 4. Kaliště bei Počátky; 5. Jihlávka bei Počátky; 6. Kaliště bei Počátky 7. Jezdovice bei Třešť; 8. Dušejov bei Jihlava.

Další lokalita vysázeného *Leontopodium alpinum* CASS. v ČSSR (Lipská hora u Medvědic v Českém středohoří)

Eine weitere Örtlichkeit des angepflanzten *Leontopodium alpinum* CASS.
in der ČSSR

František P e š e k a Jaroslav K u t í l e k*

Došlo 4. dubna 1964

Dne 28. 3. 1964 jsme našli ve státní přírodní rezervaci na Lipské hoře u obce Medvědice v Českém Středohoří plesnives alpský, *Leontopodium alpinum* CASS.

Lipská hora nebo Lipá leží na jihovýchodním okraji zalesněné skupiny Hradišťan. Vrchol Lipské hory je státní přírodní rezervací, která zaujímá znělcové skály na jižním a jihovýchodním svahu hory. Rostliny *Leontopodium alpinum* CASS. byly nalezeny na skalnatém vrcholu Lipské hory v nadmořské výšce 686 m, a to:

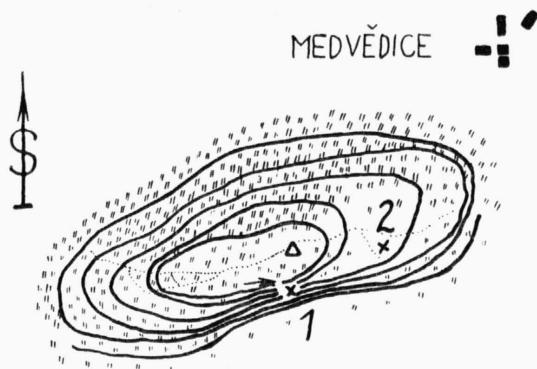
1. Na jižní nepřístupné znělcové skalní stěně, kde se rostliny udržují ve skalní stěrbině.
2. Pod znělcovým skalním převisem pod vrcholem Lipské hory, kde rostliny vegetují také ve skalní stěrbině. Skalní převis je přístupný ze západní strany od vrcholu; bylo zde zjištěno 6 rostlin.
3. Na jihovýchod 45 m pod vrcholem Lipské hory (kóty), tj. 25 m na východ od strmé skalní stěny, jsou dvě znělcové skalky, vystupující nad povrch terénu. Na skalce blíže vrcholu je na západní straně skupinka několika rostlin. Na skalce dále od vrcholu je na západní straně 1 rostlina.

Protože toho dne, kdy jsme našli uváděné rostliny, bylo deštivé počasí a vrchol Lipské hory byl v mracích, nemohli jsme z bezpečnostních důvodů prozkoumat skalní stěny pod vrcholem hory.

* Adresa autorů: Ing. František P e š e k, Pedagogická fakulta v Ústí n. L., katedra biologie, České mládeže 8, Ústí nad Labem; Jaroslav K u t í l e k, Pedagogická fakulta UK v Praze, katedra biologie, M. Rettigové 4, Praha 2.

Po informaci na MŠ v odd. státní ochrany přírody a krajiny jsme zjistili, že není na této lokalitě (ač je státní přírodní rezervací) výskyt *Leontopodium alpinum* CASS. znám, ani evidován. Orgány MŠ (odd. státní ochrany přírody a krajiny) byly na tento výskyt upozorněny.

DOSTÁL J. et al. v Květeně ČSR (1948—1950) uvádí výskyt vysázeného *Leontopodium alpinum* CASS. v Čechách u Zdíkova a na Jezerní stěně na Šumavě, kdysi na Klínovci v Rudohoří, na Klíči u Boru u České Lípy, u Vrchlabí a u Labského vodopádu v Krkonoších (údaje do roku 1950).

Obr. 1. — Nákres situace na vrcholu Lipské hory. Δ vrchol hory 686 m Š. m., × místo nálezu ---- pěšina, → přístup ke stanovišti, 1 jižní skalní stěny, 2 znělcové skalky vystupující nad úroveň terénu, || lesní a křovitý porost.

Námi zjištěná lokalita v Květeně uvedena není. Dosud známý výskyt *Leontopodium alpinum* CASS. v Čechách je uváděn na vápencových skalách, námi objevená lokalita je na zněleci.

Stav vysázených exemplářů: DOSTÁL J. (lit. cit.) uvádí, že rostliny na výslunných vápencových skalách jsou celé hustě bíle vlnatě plstnaté, s oddenkem krátkým, vícehlavým, lodyhami přímými, jednoduchými, řídce plstnatými, s jedním, zřídka 2—3 strbouly. Listy na lici tence, na rubu hustě běloplstnaté atd.

Rostliny nalezené v roce 1964 na znělcové Lipské hoře byly celé bíle plstnaté, nikoliv však vlnatě, s oddenkem krátkým. U jedné rostliny byl zřejmě v roce 1963 vyvinut květ, který byl však v době našeho nálezu (28. 3. 1964) hladce odříznut; řez byl zřetelně patrný. U ostatních rostlin nebyly zjištěny znaky, které by svědčily, že rostliny v minulém roce kvetly. Listy byly na lici tence, na rubu hustě běloplstnaté; vlastní listy byly tmavě zelené.

Leontopodium alpinum Cass. na Lipské hoře podle zjištění u občanů obce Medvědice bylo vysázeno v roce 1941 Rudolfem A s c h e n b r e n e r e m, občanem německé národnosti (nyní pobývá mimo území našeho státu), dokonce za pomoci lana na svislých stěnách. Odkud bylo přeneseno není známo ani občanům obce Medvědice.